

Sygn. akt I CSK 409/10

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 stycznia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa A.A.

przeciwko B.B.,P. Spółce z o.o. w W.,

C.C. i D.D.

przy udziale Fundacji [...]

o ochronę dóbr osobistych,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 20 stycznia 2011 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 22 października 2009 r.,

- 1) uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I w podpunkcie 1) i w tym zakresie orzeka co do istoty sprawy, nakazując pozwanym złożenie oświadczenia następującej treści:**

"P. Spółka z o.o. w W., B.B. - były Redaktor Naczelny dziennika [...] oraz autorzy C.C. i D.D. przepraszają panią A.A. za naruszenie jej dobrego imienia przez wynikające z kompozycji oraz doboru i układu tytułów i podtytułów

artykułów zamieszczonych w dzienniku [...] w dniu [...] pt. " [...]" i " [...]" oraz w dniu [...] pt. " [...]" sugestie, że uczestnicząc jako ekspert w pracach podkomisji sejmowej finansów publicznych kierowała się pozamerytorycznymi przesłankami i uchybiła zasadom uczciwości";

- 2) oddała skargę kasacyjną w pozostałym zakresie;
- 3) znosi wzajemnie koszty postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd pierwszej instancji wyrokiem z dnia 17 sierpnia 2007 r. oddalił w całości powództwo o ochronę dóbr osobistych i zapłatę. Apelację powódki od tego wyroku uwzględnił Sąd Apelacyjny, który wyrokiem reformatoryjnym z dnia 21 maja 2008 r. nakazał pozwanym złożenie określonej treści oświadczenia, nakazując dwojgu spośród pozwanych opublikowanie tego oświadczenia oraz zasądzając solidarnie od trojga pozwanych – osób fizycznych kwotę 20.000 zł. na rzecz wskazanego w sentencji wyroku Towarzystwa.

Skargę kasacyjną pozwanych od ostatnio wskazanego wyroku uwzględnił Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 5 czerwca 2009 r. (oznaczonego sygn. akt I CSK 465/08), którym uchylił zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy uzasadnił swoje rozstrzygnięcie przyczynami natury proceduralnej, a mianowicie naruszeniem art. 49 k.p.c. nieprowadzącym do nieważności postępowania, a także ogólnikowym sformułowaniem w sentencji wyroku treści oświadczenia wskutek nieodniesienia się adekwatnie do działania pozwanych, ponieważ oświadczenie nie określa sposobu naruszenia bądź fragmentów publikacji, które naraziły na szwank dobre imię i reputację zawodową powódki.

Sąd Najwyższy uznał za niezbędne odrębne określenie sformułowań dotyczących faktów oraz zawierających tylko opinię czy ocenę, przy czym uznał, że podstawą oceny Sądu w świetle art. 23 i 24 k.c. oraz art. 12, 37, 38 i 41 Prawa prasowego nie muszą być jedynie konkretne sformułowania, ale także kompozycja artykułu, tytuły, podtytuły, zdjęcia, o ile ich dobór i układ tworzy nieprawdziwy obraz godzący w dobra osobiste. W ocenie Sądu Najwyższego treść artykułów pozwalała Sądowi Apelacyjnemu na odczytanie sugestii, że działanie powódki nastąpiło „w interesie mafii”, a zarzut pozwanych, że treść publikacji pozbawiona była cech naruszających dobra osobiste powódki nie jest zatem trafny.

Sąd Najwyższy uznał za zgodne z art. 23 i 24 k.c. w związku z art. 37 i 38 Prawa prasowego nakazanie przez Sąd złożenia oświadczenia przez wszystkich pozwanych, przy jednoczesnym nakazaniu jego opublikowania tylko przez dwoje pozwanych na ich koszt. W ocenie Sądu Najwyższego na pozwanych spoczywał

ciężar wykazania, że ich działanie nie było bezprawne, co wynika jasno z art. 23 k.c., któremu to obowiązku pozwani nie sprostali. Nadto Sąd Najwyższy uznał, że naruszenia dóbr osobistych powódki dopatrył się Sąd odwoławczy w tworzeniu klimatu działania w interesie mafii czy celowego sprzyjania przestępcom, a takie działanie przekracza ramy dozwolonej krytyki, o ile nie jest poparte dowodami.

Wyrokujący ponownie w tej sprawie Sąd Apelacyjny, wyrokiem z dnia 22 października 2009 r., zmodyfikował, w sposób sformułowany w sentencji, brzmienie oświadczenia, którego złożenie nakazał wszystkim pozwanym, nakazując zarazem dwojgu spośród czworga pozwanych opublikowanie tego oświadczenia na ich koszt, a nadto zasądził solidarnie od wszystkich pozwanych na rzecz wskazanego Towarzystwa kwotę 20.000 zł i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny uznał, że doszło do naruszenia dóbr osobistych powódki przez wskazanie przykładowo na niezgodną z prawdą wypowiedź o dokonanej zmianie stanu prawnego przez powódkę, jak również przez przytoczone sformułowania oraz kompozycję artykułów, układ tekstu i użycie tytułów oraz podtytułów, pozwalających na odczytanie wyraźnej sugestii, że zmiana prawa nastąpiła w interesie mafii. W ocenie tego Sądu pozwani nie obalili domniemania bezprawności swego działania także przez powoływanie się w publikacjach na wypowiedzi prokuratorów. Za nieprawdziwe uznał ten Sąd informacje, że powódka „zmieniła prawo”, jak też te o sparaliżowaniu zmianami legislacyjnymi zarówno ścigania mafii jak i współpracy organów skarbowych i prokuratury. W ocenie Sądu odwoławczego naruszenie dóbr osobistych powódki wynika z bezpodstawnego sugerowania, nie popartego dowodami, że powódka dążyła do zmiany przepisu w interesie mafii czy celowo sprzyjając przestępcom, co niewątpliwie przekroczyło ramy dozwolonej krytyki.

Zastosowanie art. 448 k.c., związało Sąd Apelacyjny z każdym stopniem winy, także winy nieumyślnej, nie podzielając stanowiska o konieczności wystąpienia kwalifikowanej winy sprawcy w postaci winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa, ponieważ stopień winy wpływa tylko na wysokość kwoty żądanej na podstawie tego przepisu.

Ponadto Sąd Apelacyjny stwierdził, że był związany z mocy art. 398²⁰ k.p.c. wykładnią art. 38 Prawa prasowego, dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy, o zgodności z prawem żądania złożenia oświadczenia o przeproszeniu przez wszystkich pozwanych bez równoczesnego żądania opublikowania tego oświadczenia osobno przez każdego z nich. Uznając, że dobra osobiste powódki zostały naruszone całą treścią publikacji, kompozycją artykułów, Sąd Apelacyjny uznał za wystarczające przytoczenie w treści przeproszenia tytułów tych artykułów i dat ich opublikowania.

Za bezzasadny uznał Sąd Apelacyjny zarzut, że modyfikacja treści przeproszenia w postępowaniu apelacyjnym stanowi niedopuszczalną zmianę powództwa z uwagi na treść art. 383 k.p.c., ponieważ sąd orzekający może ingerować w tę treść przez jej ograniczenie lub uściślenie sformułowań, a taka modyfikacja, nie wykraczająca poza zakres żądań, nie może być uznana za zmianę powództwa w rozumieniu art. 383 k.p.c.

Skarga kasacyjna pozwanych, zaskarżająca wyrok w części, tj. w punktach I 1., 2., 3 i 6 oraz w pkt III, oparta została na obu podstawach kasacyjnych.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucono naruszenie, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, art. 24 § 1 k.c., art. 12 ust. 1 i art. 41 Prawa prasowego oraz art. 353 k.c. Zarzut naruszenia art. 6 k.c. w zw. z art. 448 k.c. umotywowano brakiem uzasadnienia zawinionego zachowania któregośkolwiek z pozwanych, a art. 14 Konstytucji RP i art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 1 Prawa prasowego – odmową prawa do swobody wypowiedzi i prawa do krytyki.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej skarżący zarzucili naruszenie art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. w zw. z art. 37 i 38 Prawa prasowego i w zw. z art. 24 k.c. przez błędne przyjęcie charakteru współuczestnictwa materialnego biernego, a także art. 321 k.p.c. przez orzeczenie ponad żądanie pozwu wobec brzmienia oświadczenia, którego złożenie Sąd nakazał pozwanym. Zarzut naruszenia art. 383 k.p.c. uzasadniono odmową zakwalifikowania zmiany treści żądanego oświadczenia na rozprawie apelacyjnej jako niedopuszczalnej zmiany powództwa na podstawie tego przepisu.

Skarżący wnieśli o uchylenie zaskarżonej części wyroku i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, względnie o jego uchylenie w zaskarżonej części i oddalenie apelacji w całości.

Powódka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie tej skargi i o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, przedstawiając na argumentację mającą w jej ocenie wskazywać na bezzasadność zarzutów skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała w części na uwzględnienie, co skutkowało reformatoryjnym orzeczeniem wyłącznie w zakresie dotyczącym brzmienia oświadczenia o przeproszeniu powódki, którego złożenie nakazano wszystkim pozwanym. W pozostałym zakresie skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie.

Nietrafne okazały się zarzuty sformułowane w ramach drugiej podstawy kasacyjnej. Za chybiony należało uznać zarzut naruszenia art. 72 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. i w zw. z art. 37 i 38 prawa prasowego oraz w zw. z art. 24 k.c., a oparty na twierdzeniu, że Sąd odwoławczy przyjął, iż stosunek prawny łączący pozwanych nosił cechy współuczestnictwa materialnego biernego, co znalazło wyraz w orzeczeniu o zobowiązaniu dwojga pozwanych do opublikowania przeprosin, których złożenie nakazano wszystkim czworgu pozwanym. Tymczasem Sąd Apelacyjny nie zastosował konstrukcji z art. 72 § 1 k.p.c., a jedynie orzekł tak będąc w tym zakresie związanym z mocą art. 398²⁰ k.p.c. wykładnią art. 23 i 24 k.c. w związku z art. 37 i 38 prawa prasowego, dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 czerwca 2009 r., w sprawie oznaczonej sygn. akt I CSK 465/08 (str. 11 uzasadnienia wyroku SN). Skarżący podnosząc ten zarzut w skardze kasacyjnej sprzeciwili się więc, wynikającemu z art. 398²⁰ zdanie drugie k.p.c., zakazowi oparcia skargi kasacyjnej od orzeczenia wydanego po ponownym rozpoznaniu sprawy na podstawach sprzecznych z wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy.

Nie okazały się również trafne zarzuty naruszenia art. 321 k.p.c. i art. 383 k.p.c. Samo zmodyfikowanie przez Sąd brzmienia treści oświadczenia, którego

złożenia przez pozwanych domagała się powódka, nie jest równoznaczne z orzeczeniem ponad żądanie pozwu. Trafnie uznał Sąd odwoławczy, że w świetle utrwalonego w judykaturze poglądu sąd orzekający nie jest związany wskazaną przez powoda treścią oświadczenia i może ingerować w jego brzmienie przez ograniczenie jego zakresu lub uściślenie określonych sformułowań, ponieważ w ten sposób sąd nadaje woli powoda, określonej zakresem zgłoszonego żądania, poprawną jurydycznie formę, co nie jest wyrokowaniem ponad żądanie. Granice ochrony dóbr osobistych powoda wyznacza bowiem treść jego żądania, a nie sformułowanie brzmienia żądanego oświadczenia (wyrok SN z dnia 28 czerwca 2007 r., IV CSK 115/07, niepubl.; wyrok SN z dnia 11 marca 2004 r., V CSK 337/03, niepubl.; wyrok SN z dnia 19 września 2002 r., II CKN 929/00, niepubl.; wyrok SN z dnia 22 grudnia 1997 r., II CKN 546/97, niepubl.).

Bezzasadność zarzutu naruszenia art. 383 k.p.c., uzasadnionego aprobatą Sądu dla zmiany przez powódkę treści przeprosin na rozprawie apelacyjnej, uzasadnia to, że powołany przepis nie sprzeciwia się jakiegokolwiek zmianie żądania, a sprzeciwia się tylko takiej zmianie, która polega na jego rozszerzeniu lub wystąpieniu z nowymi roszczeniami. Takiego charakteru nie miało sprecyzowanie brzmienia przeprosin żądanych od pozwanych, ponieważ żądanie powódki nie uległo w ten sposób rozszerzeniu, ani nie świadczyło o wystąpieniu powódki z nowymi roszczeniami, które od początku procesu obejmowały złożenie oświadczenia o przeproszeniu i jego opublikowanie oraz zasądzenie określonej kwoty na cel społeczny.

W tej sytuacji, wobec braku podstaw do uwzględnienia któregokolwiek z zarzutów zgłoszonych w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, oceny zarzutów naruszenia przepisów prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem ustalonego stanu faktycznego, będącego podstawą orzekania dla Sądu drugiej instancji.

Podstawą uwzględnienia w części skargi kasacyjnej było uwzględnienie zarzutu naruszenia art. 24 § 1 k.c. wskutek jego niewłaściwego zastosowania przy sformułowaniu przez Sąd Apelacyjny w pkt I podpunkt 1) sentencji wyroku brzmienia oświadczenia, którego złożenie Sąd nakazał wszystkim pozwany. Wskazany przepis przewiduje dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków

naruszenia dobra osobistego w szczególności poprzez złożenie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. W judykaturze wyrażono pogląd, aprobowany przez skład orzekający w niniejszej sprawie, że dla zrealizowania przesłanki rzeczywistego usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych powoda, oświadczenie o jego przeproszeniu powinno mieć taki sam potencjalny zasięg oddziaływania jako inkryminowana wypowiedź (wyrok SN z dnia 10 września 2009 r., V CSK 64/09, niepubl.), co oznacza także uwzględnienie przedmiotowej adekwatności brzmienia oświadczenia o przeproszeniu do sposobu naruszenia dobra osobistego.

Tymczasem Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku sformułował brzmienie tekstu oświadczenia nie spełniającego tego wymogu, czym naruszył art. 24 § 1 k.c., nakazując przeproszenie za naruszenie dobrego imienia przez pozbawione podstaw faktycznych publikacje. Takie nader generalizujące określenie sposobu naruszenia dobrego imienia powódki zasadnie zakwestionowali pozwani, ponieważ nie sposób przyjąć, aby inkryminowane artykuły w całości pozbawione były podstaw faktycznych. Takiemu uogólniającemu określeniu sposobu naruszenia dobrego imienia powódki sprzeciwiają się choćby te fragmenty artykułów, które wskazują kto, na jakim forum i działając w jakim charakterze zaproponował określone zmiany w regulacji prawnej. W tym zakresie nie można więc uznać, aby oceniane publikacje pozbawione były podstaw faktycznych, a tymczasem Sąd Apelacyjny błędnie przyjął jako wystarczające przytoczenie w treści oświadczenia jedynie tytułów artykułów i dat ich opublikowania, uznając, że dobra osobiste powódki zostały naruszone całą treścią publikacji (v. str. 18 uzasadnienia zaskarżonego wyroku).

Ta część zaskarżonego orzeczenia zapadła więc z naruszeniem art. 24 § 1 k.c., którego wiążącej z mocy art. 398²⁰ k.p.c. dla Sądu Apelacyjnego wykładni dokonał w tej sprawie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 czerwca 2009 r. (I CSK 465/08). Sąd ten wskazał w nim wyraźnie na potrzebę złożenia oświadczenia o treści adekwatnie odnoszącej się do działania naruszającego dobra osobiste pokrzywdzonego, czemu nie czyni zadość brak określenia w sentencji m.in. sposobu naruszenia inkryminowanymi publikacjami dobrego imienia powódki. Ograniczenie się w sentencji zaskarżonego wyroku, wyznaczającej granice powagi rzeczy osądzonej, do stwierdzenia o naruszeniu dobrego imienia przez pozbawione

podstaw faktycznych publikacje z pewnością uchybia wymogowi określenia sposobu naruszenia dobrego imienia powódki, a więc w konsekwencji dowodzi niewłaściwego zastosowania art. 24 § 1 k.c., uwzględniając wiążącą wykładnię tego przepisu dokonana w tej sprawie przez Sąd Najwyższy. Ponieważ naruszenie dobrego imienia może nastąpić nie tylko w następstwie użycia sformułowań o konkretnym brzmieniu, ale także poprzez wyrażenie sugestii, będących rezultatem określonej kompozycji i struktury ujęcia oraz doboru układu tekstu, tytułów publikowanych artykułów, przeto Sąd Najwyższy dokonał reformatoryjnie stosownej modyfikacji brzmienia oświadczenia, którego złożenie nakazał pozwanym. Skład orzekający podzielił więc ocenę Sądu Najwyższego wyrażoną w tej sprawie w uzasadnieniu wyroku z dnia 5 czerwca 2009 r., że sporne publikacje pozwalają na odczytywanie nie tylko przez powódkę sugestii, że w opisywanej działalności powódka kierowała się pozamerytorycznymi przesłankami i uchybiła zasadom uczciwości. Z tych względów Sąd Najwyższy uwzględnił w części skargę kasacyjną i orzekł w pkt 1) sentencji na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c.

W pozostałym zakresie skarga kasacyjna nie ma uzasadnionych podstaw, co skutkowało oddaleniem jej w tym zakresie na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O braku naruszenia art. 24 § 1 k.c. nie może świadczyć odwoływanie się przez skarżących wyłącznie do analizy brzmienia bądź kwestionowania brzmienia określonych sformułowań spornych tekstów, ponieważ, jak już to wyżej stwierdzono, także określona kompozycja tekstów, doboru i układu elementów ich struktury może stwarzać nieprawdziwy obraz określonej osoby, prowadząc w ten sposób do naruszenia jej dóbr osobistych.

Okoliczność, że pozwani zacytowali wypowiedzi urzędujących funkcjonariuszy państwowych - prokuratorów, a więc źródeł obiektywnie zasługujących na wiarę, mogła uchylać bezprawność działania pozwanych, ale tylko w odniesieniu do samego zamieszczenia w tekstach sformułowań dokonanych na podstawie uzyskanych z tych źródeł informacji, ale już nie w odniesieniu do zachowań polegających na sposobie wykorzystania uzyskanych opinii w postaci określonej kompozycji tekstów, będącej podstawą powstania negatywnych sugestii kreujących nieprawdziwy obraz osoby opisywanej (wyrok SN z dnia 17 kwietnia 2008 r., I CSK 543/07, niepubl; wyrok SN z dnia 24 stycznia 2008 r., I CSK 338/07, niepubl; wyrok

SN z dnia 9 czerwca 2005 r. III CK 622/04, wyrok SN z dnia 27 lutego 2003 r., IV CKN 1846/00, niepubl.).

Nietrafny okazał się również zarzut naruszenia art. 12 ust. 1 pkt 1 prawa prasowego, ponieważ zarzut błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania tego przepisu nie może być skutecznie wykazywany w drodze kwestionowania przez skarżących oceny Sądu co do braku po stronie pozwanych staranności i rzetelności dziennikarskiej.

Bezasadność zarzutu naruszenia art. 41 w zw. z art. 1 prawa prasowego przejawia się w tym, że skarżący usiłują wykazywać błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie tego przepisu poprzez odwoływanie się do własnej odmiennej oceny ustaleń faktycznych, który to zabieg uniemożliwia skuteczne wykazanie którejkolwiek z obu postaci naruszenia prawa materialnego, o których mowa w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.

Za chybiony należało też uznać zarzut naruszenia art. 353 k.c., którego to przepisu Sąd Apelacyjny ani nie wykladał ani nie stosował, będąc związany z mocy art. 398²⁰ k.p.c. (str. 18 uzasadnienia zaskarżonego wyroku), wykładnią przepisów art. 23 i 24 k.c. w zw. z art. 37 i 38 prawa prasowego, dokonaną przez Sąd Najwyższy w wydanym w tej sprawie wyroku z 5 czerwca 2009 r. (str. 11 uzasadnienia wyroku SN).

Z kolei o naruszeniu art. 6 k.c. w zw. z art. 448 k.c. nie świadczy twierdzenie skarżących o nieudowodnieniu przez powódkę zawinienia pozwanych, ponieważ takie uzasadnienie tego zarzutu wskazuje na jego procesowy, a nie materialnoprawny charakter. Przepis art. 6 k.c. określa jedynie rozkład ciężaru dowodu, a nie reguluje kwestii oceny skuteczności wykazania dowodzonych okoliczności, ponieważ ta kwestia podlega ocenie w świetle przepisów procesowych. Zarzut braku w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia wykazania na czym miałyby polegać „wina” lub „niedbalstwo” pozwanych również nie uzasadnia zarzutu naruszenia którejkolwiek z obu wskazanych przepisów k.c.

Sąd Apelacyjny, wbrew zarzutom skarżących, nie odmówił im prawa do swobody wypowiedzi ani prawa do krytyki i ujemnej oceny procesu legislacyjnego aż do granicy naruszenia dóbr osobistych powódki, której przekroczenie nastąpiło w następstwie stworzenia przez pozwanych określonych sugestii dotyczących jej

osoby, a które to sugestie nie były niezbędne dla przedstawienia ujemnej, ale rzetelnie zaprezentowanej oceny przebiegu procesu legislacyjnego, w którym uczestniczyła powódka. W tej sytuacji zarzuty skarżących naruszenia art. 14 Konstytucji RP, art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 1 prawa prasowego nie zasługiwały na uwzględnienie.

Wobec powyższego Sąd Najwyższy orzekł jak w pkt 2) sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono w pkt 3) sentencji na podstawie art. 100 k.p.c.